

РОЗДІЛ 6 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 328.185:338.24

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/2-92-11>

Шевченко Н. В.

Галайко Н. В.

Львівський державний університет внутрішніх справ

НАПРЯМИ ОЦІНКИ ФАКТОРІВ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РІВЕНЬ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті визначено сутність та основні складники рівня корупції в Україні. Розглянуто рівні корупції, які впливають на різні сфери фінансово-економічної діяльності суб'єктів господарювання та державних установ, а саме: великий, побутовий, національний, міжнародний, кримінальний, адміністративний, великий, середній і малий. Визначено, що на зниження або підвищення рівня корупції в Україні впливають як негативні, так і позитивні фактори. До факторів, що мають негативний вплив на рівень корупції слід віднести: фінансово-економічні, нормативно-правові, інформаційно-аналітичні, соціальні, неефективність адміністративно-кримінальних важелів впливу, вплив фактору «соціального егоїзму», низький рівень доходів громадян. До позитивних факторів належать: вдосконалення антикорупційних програм держави, розвиток Національного агентства з питань запобігання корупції та Національного антикорупційного бюро України, захист прав викривачів корупційних схем, співпраця з міжнародними організаціями, створення Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Ключові слова: рівень корупції, шахрайство, правопорушення, відмивання коштів, фінансові ризики, грошові кошти, антикорупційні програми.

Постановка проблеми. Протягом багатьох років розвиток ринкової економіки України, супроводжується негативним впливом тіньових фінансових відносин на різних ланках влади, що пливає на поширення корупційних процесів. Вплив корупційних правопорушень мав негативний вплив на всіх рівнях фінансово-економічних відносин, де корупційні явища здійснюють суттєвий вплив не лише на суспільне відтворення, фінансово-інвестиційний та міжнародний розвиток, а й впливають на рівень економічної безпеки держави.

Сьогодні рівень корупції в країні набув досить глобального явища, який торкнувся соціальної, політичної та економічної сфери та впливає на індивідуальні та колективні групи населення. Саме тому, виникає необхідність розробити та реалізувати ефективну стратегію протидії корупції, а також, як наслідок, детінізація національної економіки і запобігання відмивання ходів отриманих нелегальним шляхом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основні аспекти дослідження сутності корупції, її видів, напрямів оцінки присвячені праці таких вчених та науковців як: П. Курмаєв, М. Фоміна, А. Скрипник, А. Вдовиченко, О. Коростін, В. Трепак, С. П'ясецька-Устич, М. Бабич, А. Михненко й ін. Серед вчених, що займалися дослідженням розробки антикорупційних заходів, виходу з тіньової економіки та зменшення рівня відмивання доходів є: А. Волошенко, М. Мельник, О. Акімов, В. Соловійов, М. Флейчук, П. Курмаєв, Т. Ковальчук тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, значна частина науковців та вчених у своїх працях не розмежує вплив позитивних та негативних факторів на рівень корупції, що не дає більш ефективно розробити напрями зниження корупційних проявів на рівні держави.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз та оцінка факто-

рів, що впливають на рівень корупції в Україні, а також розробка пропозицій, що сприятимуть зменшення рівня корупції та тінізації вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу. В сучасній економічній літературі зустрічаються різноманітні трактування до поняття «рівня корупції». Зокрема, Д. Никифорук визначає рівень корупції як сукупність соціальних індикаторів або індексів, що використовуються для виміру та надання розміру корупції в країні. [1]. В. Гладкий порівнює рівень корупції з показником кримінальної діяльності на рівні державних органів країни, визначення кількості протиправних дій [2]. П. Курмаєв дає визначення рівня корупції як оцінці корупції держави за допомогою соціологічних методів, методів порівняння та співвідношення рейтингів [3].

Проте, всі вони мають характерну особливість, корупція – це зловживання посадовим становищем, з метою власного збагачення, збереження власних інтересів, та примноження фінансового статку незаконним шляхом.

Основними складниками рівня корупції є:

– об'єкт – всі матеріальні та інтелектуальні цінності, які отримані або присвоєно незаконним шляхом;

– суб'єкти – всі фізичні та юридичні особи, які протиправно вимагають хабар, або добровільно сприяють здійсненню корупційних дій;

– законодавчо-нормативне забезпечення регулювання рівня корупції, що включають законодавчу базу України та міжнародні акти, рекомендації, угоди, програми;

– фактори, що впливають на рівень корупції в Україні: позитивні та негативні фактори;

– методологія визначення та ефективності зниження рівня корупції в залежності від сфери та економічного рівня.

Для будь-якого рівня корупції характерні наступні ознаки: державна політика, що диктується суб'єктивними інтересами та матеріальною

зацікавленістю високопосадовців; інтереси, щодо власного збагачення цікавлять осіб, які вже мають високі статки та фінансові ресурси у власному розпорядженні; розмір нелегальних надходжень у структурі фінансових органів та установ; зниження ділової активності та фінансової стійкості малих і середніх підприємств; стан розвитку антикорупційних програм на рівні держави; корупційна норма поведінки у всіх верствах населення.

У економічній літературі виділяють наступні види рівнів корупції рисунок 1.

Рівень корупції, як показник зловживання законодавчо-правовими нормами для власного збагачення, сучасними вченими та дослідниками розглядається як з негативної так і позитивної точки зору. З позитивної точки зору низький рівень корупції свідчить про ефективні методи впливу держави, державних органів та установ на економічну безпеку держави, викриття і покарання всіх проявів корупційної недоброчесності, свідому і відповідальну поведінку всіх верств населення, високий рівень життя громадян, економічний розвиток держави.

На сучасний рівень корупції впливають негативні фактори, які мають вплив на тінізацію економіки, нелегальне відмивання доходів, приховування та нелегальне відмивання коштів, скорочення податкових надходжень, зменшення довіри до державних органів влади.

Проте, вплив на рівень корупції, індекс сприйняття корупції, рівень тіньової економіки має як держава, державні органи та установи, так і корпорації, підприємства, фізичні особи, домогосподарства. Найбільш негативні фактори впливу на рівень корупції представлені в табл. 1.

На думку сучасних економістів до найбільш негативних факторів, що підвищують рівень

корупції, сприяють відмиванню та приховуванню доходів, порушують законодавство є два основних: недосконалістю антикорупційного законодавства та наявністю «соціального егоїзму».

Фактор «соціального егоїзму», зокрема, О. Акімов пов'язує з психологічними та моральними аспектами, які дозволяють ставити власні інтереси збагачення вище від законотворчих норм, моральних принципів, духовних перешкод «не вкради». Для прикладу, у Фінляндії, Швеції, Швейцарії національний добробут, фінансовий достаток нації, націоналізація і повага до влади і громадян стоять на першому місці, витискаючи поняття «корупції», «підкупу», «власного збагачення», «приховування доходів», що виводить дані країни на перші місця за найменшим рівнем корупції [4].

Негативні фактори, що стримують підвищення України у загальному списку сприйняття корупції, є наявність корупційних проявів у різних сферах економіки.

Значних корумпованих втручання та загроз в економічній сфері у 2020 році (за даними підприємств та експертів) назвали: земельні відносини, містобудування, будівництво великих інфраструктурних об'єктів, енергетика, приватизація підприємств, публічні закупівлі (рис. 2).

Як видно з рисунку 3, рівень корупції в деяких економічних сферах є надто високим. Так, за даними аналізу та оцінки найбільш корумпованими сферами у 2020 році є земельні відносини – 4,28 та 4,01 бали, містобудування – 4,22 та 3,98 бали, будівництво великих інфраструктурних об'єктів – 4,07 та 3,99 бали та приватизація підприємств – 4,04 та 3,63.

Негативна ситуація складається і у закладах освіти (дошкільної, середньої та вищої освіти), основні корупційні дії пов'язані з: при-

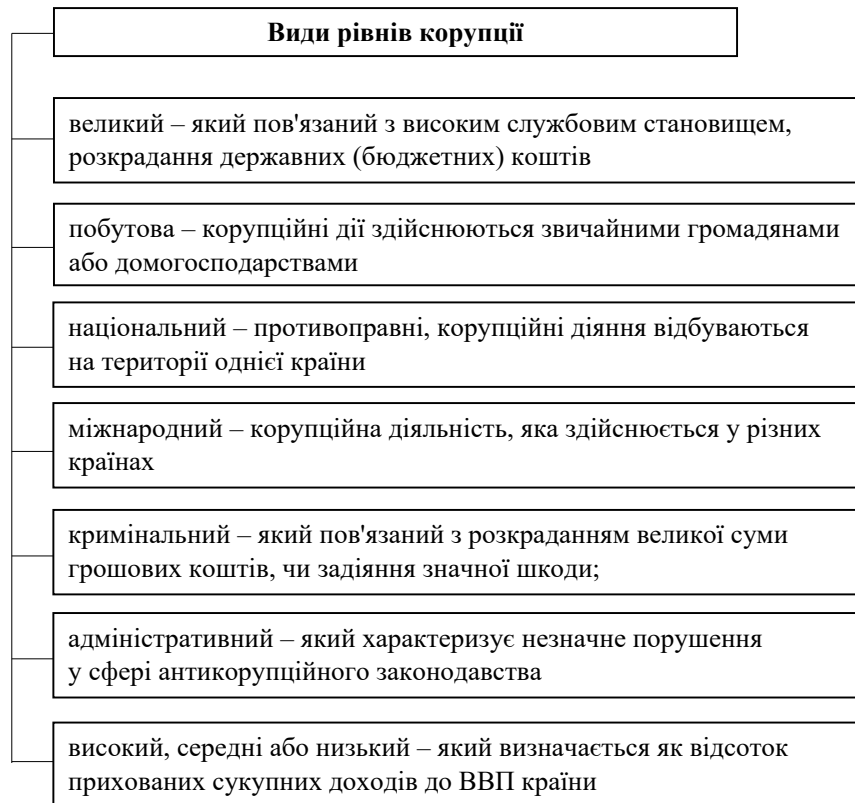

Рис. 1. Види рівнів корупції

Джерело: складено авторами за [1–3]

Фактори впливу на рівень корупції

Фінансово-економічні	Нормативно-правові
<ul style="list-style-type: none"> – низький рівень розвитку грошово-кредитної, податкової політики; – високий рівень монополії, натиск або недобросовісна конкуренція; – втручання держави у ринкові економічні процеси; – відсутність податкового контролю та податкового стимулювання; – низьке фінансове заохочення вітчизняних підприємств. 	<ul style="list-style-type: none"> – неефективність судової системи; – низький рівень дотримання міжнародних антикорупційних норм; – недостатня покараність за скоєння корупційних заходів на державному рівні; – недосконалість окремих правових актів з антикорупційної діяльності; – недовіра до державних органів у сфері запобігання корупції.
Інформаційно-аналітичні	Соціальні
<ul style="list-style-type: none"> – недостатня розповсюдженість антикорупційних програм на різних підприємствах, організаціях, установах; – недостатня забезпеченість аналітичною інформацією у сфері антикорупційної діяльності; – низький або недостатній рівень дослідження проблем корупції на різних рівнях. 	<ul style="list-style-type: none"> – низький рівень освіти у сфері антикорупційних заходів; – відсутність програм правового стимулювання викривачів; низький рівень державної допомоги, дотацій, преміювань, заохочень; традиція «дарування», «подяки», «фінансової вдячності»; – психологічні перешкоди власного збагачення.

Джерело: складено авторами за [1–4]

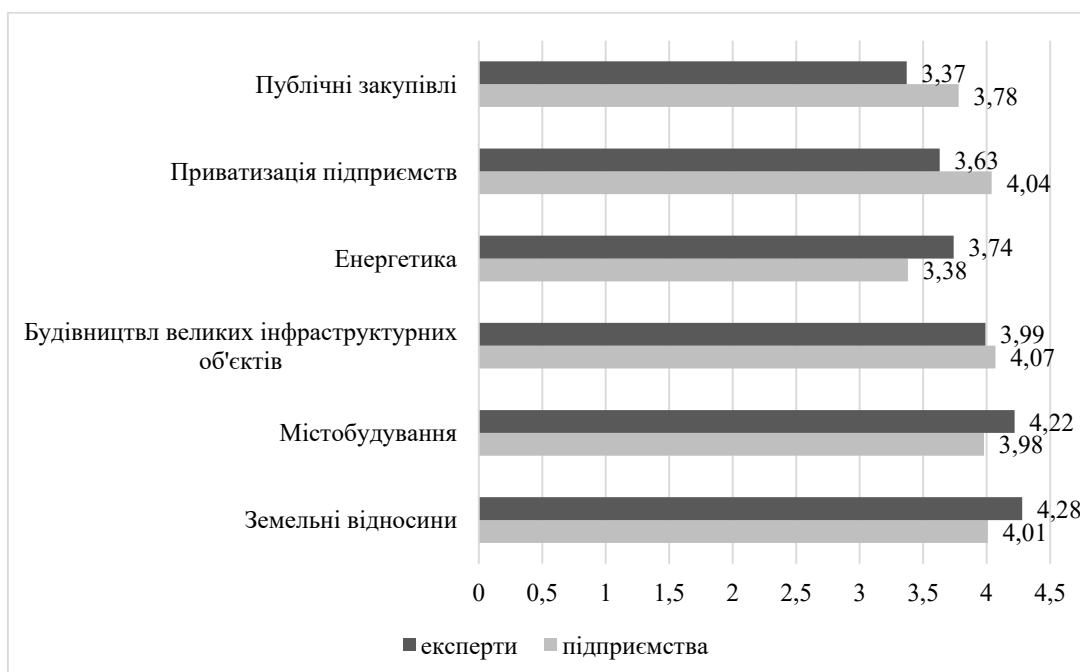

Рис. 2. Рівень корупції економічної сфери у 2020 році

Джерело: [6]

мусовими благодійними внесками, примусовими подарунками викладачам, вчителям, примусове придбання підручників, додаткові неофіційні платежі, використання особистих зав'язків та знайомств (рис. 3).

Найбільша кількість корупційних проявів у закладах освіти у 2020 році пов'язані з примусовими благодійними внесками на ремонт закладу, закупівлю обладнання тощо: у дитячих садках – 55,1%, у середній освіті – 55,7%, у вищих навчальних закладах – 22,6%. Найменші корупційні дії пов'язані з використанням особистих зав'язків, знайомств «блату» для вирішення певних питань, отримання переваг, більш високих оцінок, відповіді на контрольні чи іспити тощо.

Порушення будь-який законів, проведення корупційних схем, відмивання і приховування доходів негативно впливає на рівень збитків, які нанесені державному і фінансовому сектору. Динаміка збитків за вчинення корупційних правопорушень протягом 2018–2020 років представлена на рис. 4.

На кінець 2020 року близько 5 810 справ порушення корупційного законодавства (порушення адміністративного та кримінального законодавства) залишаються ще у процесі розслідування у земельній сфері. Найбільша кількість злочинів припадає на Закарпатську, Львівську, Київську, Одеську та Сумську області, де корупційними стали більше 760 га землі.

Значно менше корупційних схем належать:

- оборонно-промислового комплексу – 30 обвинувачених і 10 підозрюваних, сума збитків 88,5 млн грн;

- паливно-енергетичному комплексу – 50 обвинувачених та 25 підозрюваних за: купівлю товарів за завищеною вартістю, незаконне переуступлення вимоги боргу, заволодіння пільговим природним газом;

- транспорт та інфраструктура – 30 обвинувачених і 25 підозрюваних, сума збитків 700 млн грн [7].

Проте існують і позитивні фактори, які вже активно розвиваються в системі антикорупційного

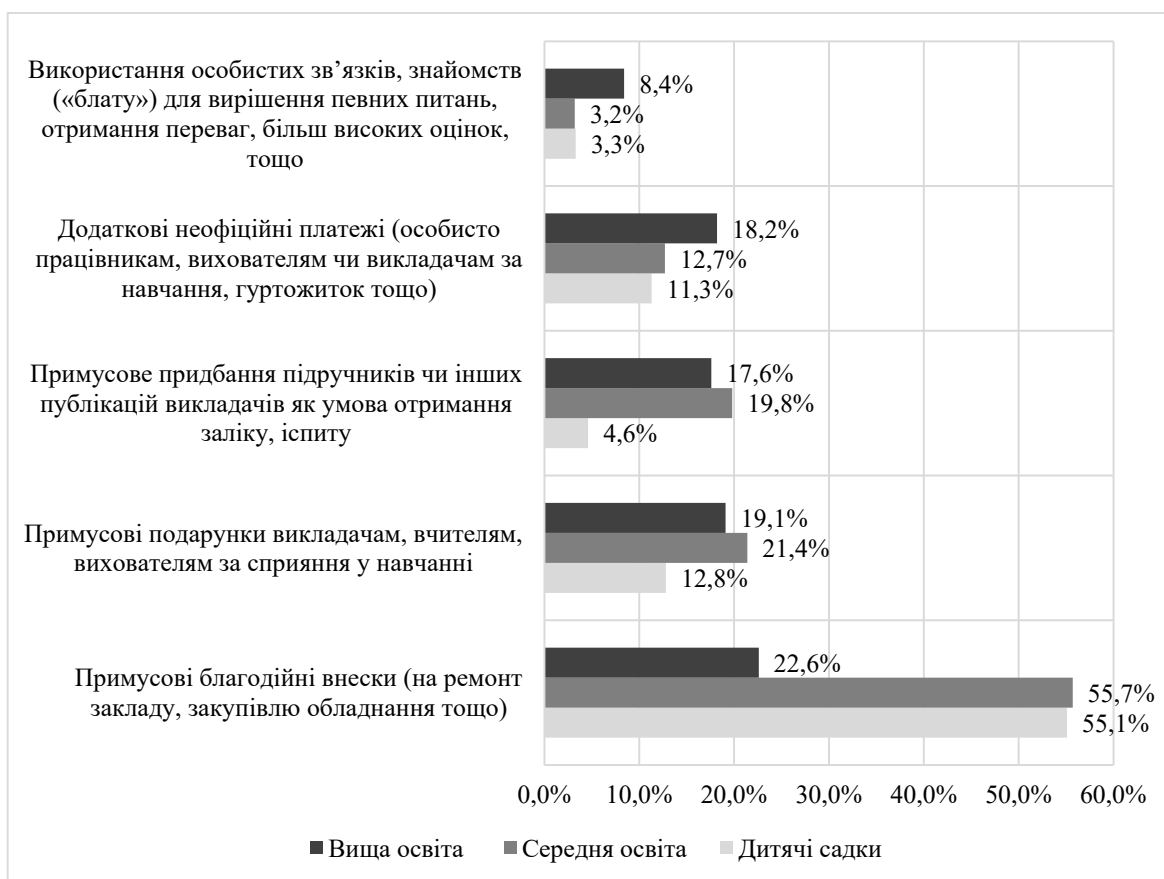

Рис. 3. Корупційні прояви у закладах освіти у 2020 році, %

Джерело: [6; 7]

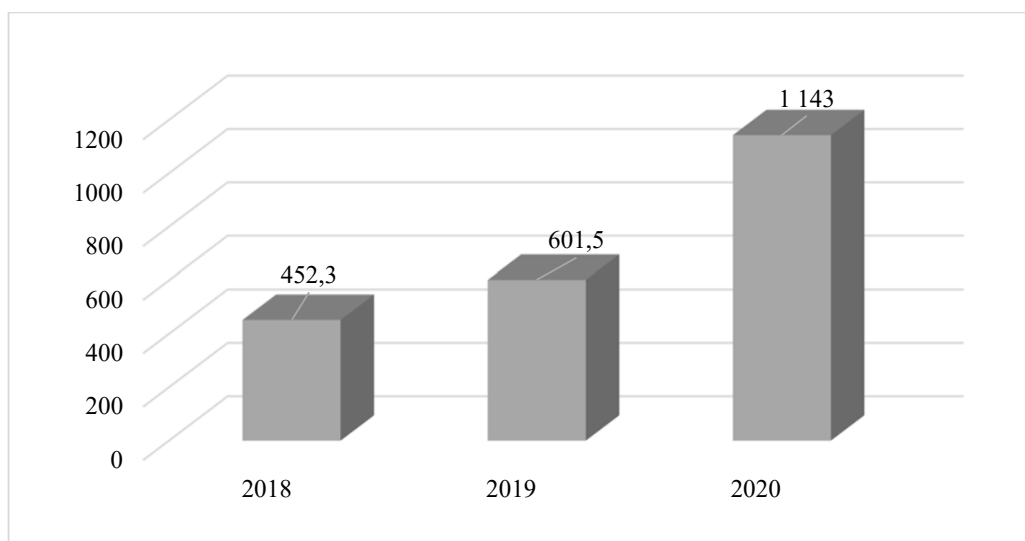

Рис. 4. Динаміка збитків за вчинення корупційних правопорушень протягом 2018–2020 років, млн грн

Джерело: [6; 7]

законодавства України, і з кожними роком поступово знижують рівень корупції в країні:

- створення Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення;
- захист викривачів, що повідомили про здійсненні корупційні порушення законодавства;

– інформативність, прозорість та обов'язковість декларування доходів громадян;

- розвиток та вдосконалення діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції;
- розроблення антикорупційних програм для різних установ, організації, відділів, відділень;

- співпраця України з міжнародними організаціями та установами з питань запобігання корупції;
- збільшення прожиткового мінімуму, мінімальної пенсії та заробітної плати;
- запровадження системи електронного документообігу та електронних цифрових підписів;
- співпраця правоохоронних органів з державними установами у сфері запобігання корупції.

Важливим позитивним фактором, який сприяє зниженню рівня корупції є створення та використання Національним агентством з питань запобігання корупції Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення [5], який дає змогу вносити, здійснювати при потребі виявлення, чи аналізувати корупційні ризики пов'язані з фізичною особою, що здійснила корупційні порушення. У разі подальшого працевлаштування такої особи на нову роботу, або її намагання працевлаштуватися, це значно зменшить ризик корупції в цій сфері (підприємстві чи установі, організації).

Наступний фактор – захист викривача, який повідомив про можливі факти корупції, або діяльність, що пов'язана з корупційними правопорушеннями; інформацію про корупційні дії однієї особи, повідомлення, що містять конкретні дані (факти), які можуть бути перевірені і підтвержені. При цьому державні органи гарантують:

- конфіденційність, правову та юридичну, судову допомогу;
- забезпечення безпеки у разі загрози життю викривача чи його сім'ї;
- відшкодування витрат, що пов'язані із захистом викривача;
- винагорода за викриття;
- звільнення від юридичної відповідальності;
- захист його трудових прав за основним місцем роботи.

Інформативність, прозорість та обов'язковість декларування доходів громадян є вагомим позитивним фактором у системі антикорупційної діяльності. На сьогодні питання прозорості та достовірності даних залишається вкрай гострим,

оскільки значно багатіші верстви населення й досі можуть приховати від декларування незаконно отримані кошти, проте зроблено багато важливих кроків для вирішення даного питання. Також, позитивним є можливість доступу до інформації про наявні (задекларовані) кошти, майно, права власності фізичних осіб на території України.

За даними Державної податкової адміністрації України, громадяни протягом 2020 року задекларували доходи на суму 2,8 млрд грн, сума податків становила 90 млн грн, при цьому, як зазначає адміністрація, декларацію подаються вчасно, добровільно і у більшості випадків з дотриманням вимог законодавства щодо такого виду подання [7].

Також, позитивним фактором є постійний розвиток та вдосконалення органів, що здійснюють корупційний нагляд: Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Державне бюро розслідувань, Служба безпеки України, ЕРАС/ЕАСН міжнародні антикорупційні партнери та інші організації. Головним документом країни у боротьбі з корупційними злочинами та правопорушеннями є антикорупційна програма.

Висновки. Отже, для ефективної оцінки факторів, що впливають на рівень корупції в державі необхідно визначити причини виникнення та подальшого розвитку, дослідити прогалини у законодавчо-правовій системі виявлення і покарання злочинів, розробка ефективних механізмів зменшення рівня корупції (зокрема за допомогою фінансового стимулювання). Для подальшої розробки методів, вдосконалення існуючих антикорупційних програм важливим є визначення як негативних, так і позитивних факторів, що дає більш ограновані і детальні оцінки, що гальмують покращення у сфері тіньової економіки. У майбутніх дослідженнях доцільно визначати і розвивати позитивні методи впливу (позитивні фактори) враховуючи досвід попередніх років, діяльності національних антикорупційних організацій та міжнародний досвід.

Список використаних джерел:

1. Никифорок Д. Й., Бусол О. Ю. Вимір та оцінювання рівня корупції в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 173–178.
2. Гладкий В. В. Об'єктивні прояви пенітенціарної корупції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 6, том 2. С. 187–192.
3. Курмаєв П. Ю. Аналіз практичних підходів до оцінки рівня корупції у контексті економічної безпеки. *Науковий вісник Ужгородського університету: серія економіка*. 2013. Випуск 1 (38). С. 179–181.
4. Акімов О. О. Психологічні аспекти проявів корупції в державному управлінні. *Державне управління: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 181–188.
5. Офіційний сайт Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. URL: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2022).
6. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2022).
7. Офіційний сайт Національного антикорупційного бюро України. URL: <https://nabu.gov.ua/> (дата звернення: 12.04.2022).

References:

1. Nykyforuk D. I., Busol O. Yu. (2013) Vymir ta otsiniuvannia rivnia koruptsii v Ukraini [Measuring and assessing the level of corruption in Ukraine]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, no. 1, pp. 173–178.
2. Hladkyi V. V. (2017) Obiektivni proiavy penitentsiarnoi koruptsii [Objective manifestations of penitentiary corruption]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, vol. 2, no. 2, pp. 187–192.
3. Kurmaiev P. Yu. (2013) Analiz praktychnykh pidkhodiv do otsinky rivnia koruptsii u konteksti ekonomichnoi bezpeky [Analysis of practical approaches to assessing the level of corruption in the context of economic security]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu: seriya ekonomika*, vol. 1 (38), pp. 179–181.
4. Akimov O. O. (2014) Psykholohichni aspekty proiavy v koruptsii v derzhavnomu upravlinni [Psychological aspects of corruption in public administration]. *Derzhavne upravlinnia: teoriia ta praktyka*, no. 1, pp. 181–188.
5. The official website of the Unified State Register of Persons Who Have Committed Corruptor Corruption-Related Offenses. Available at: <https://corruptinfo.nazk.gov.ua/> (accessed 12 April 2021).
6. The official website of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine. Available at: <https://nabu.gov.ua/> (accessed 12 April 2021).
7. The official website of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine. Available at: <https://nabu.gov.ua/> (accessed 12 April 2021).

Shevchenko Nataliia

Halaiko Nataliia

Lviv State University of Internal Affairs

DIRECTIONS FOR ASSESSING THE FACTORS INFLUENCING THE CORRUPTION INDEX IN UKRAINE

Summary

The article identifies the essence and main components of the level of corruption in Ukraine: the object, the subject, the legislative and regulatory framework for regulating the level of corruption, the factors influencing the level of corruption, the methodology for determining and reducing corruption. The levels of corruption that affect various spheres of financial and economic activity of economic entities and government agencies, namely: large, domestic, national, international, criminal, administrative, large, medium and small, are considered. It is determined that the reduction or increase of corruption in Ukraine is influenced by both negative and positive factors. Factors that have a negative impact on the level of corruption include: financial and economic, regulatory, information and analytical, social, inefficiency of administrative and criminal levers of influence, the impact of "social selfishness", low incomes, distrust of public authorities on issues of corruption prevention, lack of tax benefits and state aid, anti-corruption ignorance of subjects. Positive factors include: improvement of anti-corruption programs of the state, development of the National Agency for Prevention of Corruption and the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, protection of rights of whistleblowers, cooperation with international organizations, creation of the Unified State Register of Corrupt or Corruption Offenses. An analysis of the impact of corruption on the losses associated with illegal fraud schemes, concealment and money laundering at both the international and national levels. It is noted that an important factor hindering the growth of corruption is information, transparency and mandatory declaration of income is a significant positive factor in the anti-corruption system, as well as cooperation of anti-corruption bodies with individuals and legal entities, financial incentives to detect fraudulent schemes in various economic levels.

Key words: level of corruption, fraud, offenses, money laundering, financial risks, cash, anti-corruption programs.